

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի Ր Ե Փ Ի Ր

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈՍՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԵՌԵՒՏԻԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ շու. ու. 100 :
Այս Լրագիրը ամեն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի :
Պոլսէն գուր գացած Լրագիրներուն փոխարին ծախքը անոնցին ջրոյ է :

Իր շաբաթ համար շուր մը հրատարակելու օրը ցոյց տրուած 40 փարսը :
Լրագիրը գրոյ ծախքը ամեն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի :
Գուրուէն կը կամ նամակներու փոխարին ծախքը անոնցին ջրոյ է :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

ՊՕԼԻՍ 11 ՅՈՒՆԻՍ

— Մեծազոր տէրութեան պատեւարողական նաւերուն խումբը (տօնան ման) անցած ուրբաթ օրը (մայիս 25) կոստանդնուպօլսոյ նաւահանգիստէն դուրս ելաւ և Վեչքթաշի առաջը կեցաւ :

— Միւս ամառ Իստանբուլ գալիս Գրեյթի ղաֆէր անուն կայսերական նաւուն սիւները փրոտած ըլլալով, հիմայ ինկիլթեռուայի Բօրդաբուլ քաղաքին նաւարանը բաշտեր է որ կայմերը և սիւները նորոգուին :

— Լըրորդ կարգի պաշտօնատարներէն մեծազոր Տէրօլի և Ֆէնտիսի երկուորդ կարգի երկուորդ աստիճանի պատեւարուեցաւ :

— Շաբաթ 8 (մայիս 26) թուականով մեծազոր տէրութեան արասթին գործոց տեսչութեան գլխաւոր եւ քարտէսական տէրութեանց կոստանդնուպօլսի գանուսուղ գեապաններուն հետեւեալ շրջաբերականը խրքիւեցաւ :

« Մեծազոր տէրութեան հպատակներէն և ուրիշներէն ոմանք գաշոյն (քամա) և գանակ և սրածայր աշտ (շիշ) և ատրճանակ կրելով վրանին, և ասիկայ իրենց մէջ յարգոյ սովորութիւն մը բռնելով, երբեմն մարդու մեռնել ալ կը պատահի, և հասարակաց հանգստութիւնը և սպասարանութիւնը կառավարութեան հօգ տանելու բաներէն ըլլալով այդպէս վիրաւորիչ գործը կրելու մարդ կարօտութիւն չունի, ուստի ասիկայ արգելելը քաղաքին պահպանութեանը պիտանի և կարեւոր ըլլալուն համար ասիկայ ետքը բնաւ մեկ մարդ մը վիրաւորող գործը չի կրէ, և կրող գանուսի ներկառավարութեան մարդիկը իմացած ատենին անմիջապէս այն մարդը բռնուի և արժանի եղած պատիժը կրէ :

Այս բան կայսերական բարձր հրամանաւ որոշուած և վճարուած ըլլալով բանին որպիսութիւնը ձեր բարեպետ արհեստագործներուն վրայ իմացնելու որ ձեր տէրութիւններուն հպատակ գանուսուներէն ալ ասիկայ ետքը բնաւ չի կրէ պատեւարու կրելն եւ գրուածն և այս բանին վրայ դուք ալ պետք է զանազան տեսակով պատուէր տալով կատարմանը ջանք ընելու կը խնդրուի :

— Մեծազոր տէրութեան արասթին գործոց տեսչութեան գլխաւոր եւ քարտէսական տէրութեանց կոստանդնուպօլսի գանուսուղ գեապաններուն հետեւեալ շրջաբերականը խրքիւեցաւ :

« Մեծազոր տէրութեան հպատակներէն և ուրիշներէն ոմանք գաշոյն (քամա) և գանակ և սրածայր աշտ (շիշ) և ատրճանակ կրելով վրանին, և ասիկայ իրենց մէջ յարգոյ սովորութիւն մը բռնելով, երբեմն մարդու մեռնել ալ կը պատահի, և հասարակաց հանգստութիւնը և սպասարանութիւնը կառավարութեան հօգ տանելու բաներէն ըլլալով այդպէս վիրաւորիչ գործը կրելու մարդ կարօտութիւն չունի, ուստի ասիկայ արգելելը քաղաքին պահպանութեանը պիտանի և կարեւոր ըլլալուն համար ասիկայ ետքը բնաւ մեկ մարդ մը վիրաւորող գործը չի կրէ, և կրող գանուսի ներկառավարութեան մարդիկը իմացած ատենին անմիջապէս այն մարդը բռնուի և արժանի եղած պատիժը կրէ :

Այս բան կայսերական բարձր հրամանաւ որոշուած և վճարուած ըլլալով բանին որպիսութիւնը ձեր բարեպետ արհեստագործներուն վրայ իմացնելու որ ձեր տէրութիւններուն հպատակ գանուսուներէն ալ ասիկայ ետքը բնաւ չի կրէ պատեւարու կրելն եւ գրուածն և այս բանին վրայ դուք ալ պետք է զանազան տեսակով պատուէր տալով կատարմանը ջանք ընելու կը խնդրուի :

— Մեծազոր տէրութեան արասթին գործոց տեսչութեան գլխաւոր եւ քարտէսական տէրութեանց կոստանդնուպօլսի գանուսուղ գեապաններուն հետեւեալ շրջաբերականը խրքիւեցաւ :

մեկուն մեկ երկու տեղը սախտեր է, բայց մեկուրդ գլխու վրայ լինալով գրուելը պատուէր և ուղղող ցրուէր և նոյն հետայն մեռեր է :

— Իզմիրու մօտ Ուսուլի գիւղերէն Օէլլիք գիւղը երկու տաճիկ մեկ հողոմի մը հետ ընկեր ըլլալով խող որսալու կ'ընեն : Հողոմը և տաճիկներուն մէջ կը մեկ տեղ մը դարանը (բուսուէն) կը նստին : Անկալ ընկերներն տեղացի մը խողը բոյնէն դուրս կը փախցուին, և ետեւէն լինալով այս երկուքին մէջ տեղէն կ'անցնի : Այսինքն այս մարդը խող կարծելով հրացանին վրան կը սարսպեն, մարդը կը մեռցանեն : Այլը կը տեսնեն որ մեռցուցածն իրենց ընկերն է՝ շատ կը ցաւին : Բայց եղած բանին ճար չըլլար : Հողոմը սիրտը ցաւելէն զատ սաստիկ վախ մըն ալ կը կրէ : Չըլլայ որ ձեռք անցնելով մարդը դարն ընին ակամայ ըլլալը կարող չըլլար հաւտայնելու, կը փախչի և չի գործնուիր :

— Երբեք տեղացի ընկերը անկէց սրտատ ըլլալով աներկիւղ գիւղը կը դառնայ, բայց կառավարութեան մարդիկը բանն իմացած ըլլալով ասիկայ կը բռնեն և բանտը կը դնեն :

— Սարգսի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

— Մարտի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

— Մարտի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

— Մարտի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

— Մարտի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

— Մարտի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

— Մարտի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

— Մարտի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

— Մարտի կողմերուն հունձքերը անձրեւի պահասութեանէն աւրուելու երես բռնելով, այն կողմերուն բնակիչները երբ օր ծովապահութիւնը կրէր, և գիւղերէն ալ մինչեւ ըստալ զօթը ըլլեր են, և մանր տղայք ալ առջ ըսելով աղօթքներուն ձայնակից եղեր են, և աստուծոյ աստիկ աղօթքներով անձրեւ չեղած ատենը բնակիչներուն շատ նեղութիւն քաշելը հասկցեր էր, և որովհետեւ այն տեղացիք այդքիններէն և պարտեղներն ու ջրոյ մօտ եղած տեղերը վազող ջրով կը ջրեն, ուստի ցրտը քիչ եղած տարիները նեղութիւն քաշելէն ազատ մնալու համար յարգուեց և համարեց որ մարդոցն ցանեն, որ իր կոթով պահելով երկար տան կը դիմանայ, և կարօտութեան ատենը ցրտէն տեղ կը ընայ գործածուիլ, ինչպէս որ Ռուս մէլէ կ'ընեն : Այս յարգումն վրայ ալ գարակի և գետնի տէր եղողներուն շատերը մարդոցն ցանելու սխտն, և աներկաց իմանալով որ ասիկայ շատ օգուտ պիտի տեսնեն, բարձրագոյն փաշային և անկիւղ հան իրկելով ամէն կողմէն իրենց աղէկութիւնը հօգալող վեհափառ ինքնակալին համար սրտանց աղօթող են :

ժողովուրդը, որ ամէնքն ալ տաճիկ են, ինքրեր են որ Եսայի օգով վեճակը թաղուած Շէյխ Ալի պապա ըսուած մարդուն կողմէն ալ Ալայեա եկող մարդիկը աղօթքի կային : և Ալի պապային յիշատակը ըլլալով յիշեալ մարդոցը հետեւին բերած ջուրը, որ իրենց առաջը օրհնած կը սեպուի : միւս կողմէն մէջը դնեն : Այսինքն ընել տալէն ետքը որովհետեւ շատ ատեն էր որ անձրեւ ալ եկած չէր, սպայեացիները ամեն ալ ասոց հետ մեկ տեղ աղօթքի կայնելով անձրեւ ինքրերին այն կողմէն եկած թուղթերէն ստանալով տեղացի տաճիկահան ձեռքի կաշապի լաւ գիւղը կը պատմէ :

— Քրդները և Օղորս և այն կողմերը այս տարի խիստ շատ վարդեղեր է : Գարունը առանց անձրեւի գալլալով ժամանակը թեւեւ վարդը շատ կ'ըլլայ, բայց կանուխ ալ կը թափի և կը կորուսի : այս տարի ալ ասանկ չոր երթալով վարդերը բոլոր թափեր են : բնակիչներուն ժամանակ չէ մնացեր ժողովուրդը և վարդի իւղ հանելու որ իրենց երկրին շահաւոր բերքն է :

— Ռատոս և Մէլիքանի մի ամիս սեյի վեր եղած սաստիկ գետնաշարժները, հիմա թեպէս բոլորովն դադարած են, բայց Ռատոսի կողմերը գանուած քանի մի տեղեր նորէն խիստ թեթեւ գետնաշարժ կ'ըլլայ եղեր, սակայն բնաւ վնաս մը տալու չափ չէ եղեր :

— Այսինքն ընել տալէն ետքը որովհետեւ շատ ատեն էր որ անձրեւ ալ եկած չէր, սպայեացիները ամեն ալ ասոց հետ մեկ տեղ աղօթքի կայնելով անձրեւ ինքրերին այն կողմէն եկած թուղթերէն ստանալով տեղացի տաճիկահան ձեռքի կաշապի լաւ գիւղը կը պատմէ :

— Քրդները և Օղորս և այն կողմերը այս տարի խիստ շատ վարդեղեր է : Գարունը առանց անձրեւի գալլալով ժամանակը թեւեւ վարդը շատ կ'ըլլայ, բայց կանուխ ալ կը թափի և կը կորուսի : այս տարի ալ ասանկ չոր երթալով վարդերը բոլոր թափեր են : բնակիչներուն ժամանակ չէ մնացեր ժողովուրդը և վարդի իւղ հանելու որ իրենց երկրին շահաւոր բերքն է :

— Ռատոս և Մէլիքանի մի ամիս սեյի վեր եղած սաստիկ գետնաշարժները, հիմա թեպէս բոլորովն դադարած են, բայց Ռատոսի կողմերը գանուած քանի մի տեղեր նորէն խիստ թեթեւ գետնաշարժ կ'ըլլայ եղեր, սակայն բնաւ վնաս մը տալու չափ չէ եղեր :

— Այսինքն ընել տալէն ետքը որովհետեւ շատ ատեն էր որ անձրեւ ալ եկած չէր, սպայեացիները ամեն ալ ասոց հետ մեկ տեղ աղօթքի կայնելով անձրեւ ինքրերին այն կողմէն եկած թուղթերէն ստանալով տեղացի տաճիկահան ձեռքի կաշապի լաւ գիւղը կը պատմէ :

— Քրդները և Օղորս և այն կողմերը այս տարի խիստ շատ վարդեղեր է : Գարունը առանց անձրեւի գալլալով ժամանակը թեւեւ վարդը շատ կ'ըլլայ, բայց կանուխ ալ կը թափի և կը կորուսի : այս տարի ալ ասանկ չոր երթալով վարդերը բոլոր թափեր են : բնակիչներուն ժամանակ չէ մնացեր ժողովուրդը և վարդի իւղ հանելու որ իրենց երկրին շահաւոր բերքն է :

— Ռատոս և Մէլիքանի մի ամիս սեյի վեր եղած սաստիկ գետնաշարժները, հիմա թեպէս բոլորովն դադարած են, բայց Ռատոսի կողմերը գանուած քանի մի տեղեր նորէն խիստ թեթեւ գետնաշարժ կ'ըլլայ եղեր, սակայն բնաւ վնաս մը տալու չափ չէ եղեր :

— Այսինքն ընել տալէն ետքը որովհետեւ շատ ատեն էր որ անձրեւ ալ եկած չէր, սպայեացիները ամեն ալ ասոց հետ մեկ տեղ աղօթքի կայնելով անձրեւ ինքրերին այն կողմէն եկած թուղթերէն ստանալով տեղացի տաճիկահան ձեռքի կաշապի լաւ գիւղը կը պատմէ :

— Քրդները և Օղորս և այն կողմերը այս տարի խիստ շատ վարդեղեր է : Գարունը առանց անձրեւի գալլալով ժամանակը թեւեւ վարդը շատ կ'ըլլայ, բայց կանուխ ալ կը թափի

մը սօսողը կողմանէ երեւան ելլէ նէ նոյն հետոյն զայն լաւ աւարտեալ մեծագոյն կը յորդորէր այն ինչը որ կիրնէրուն բնակիչները . կողմանի տէր եղողները , պարզ մշակները , գեղացիները և քաղաքացիները , որ միայն կառավարութեան իշխանութեանը տակն եղած զինուորական ուժերուն չի վշտ տահին : Օրհնուողները և քաղաքացիները զօրքերը մի և նոյն բազմի մէջ շատ տեղ մէկէն չեն կրնար ըլլալ . ամէն մէկ տուն զատ զատ չեն կրնար պաշտպանել : Ասկէջ զատ . զինուորները առգիս անդին ցրուելն ալ վտանգաւոր և աղէտաւոր բան կ'ըլլայ : Պէտք է որ ամբողջ մասն , և գործողութիւններուն մէջ միաբանութիւն և համախոհութիւն ըլլայ : Առտի կարեւորը այս է որ ասանկ ըստականութիւնը եղած բաշխմանը մէջ մարդիկ մասնաւոր ընկերութիւններ կազմեն . և հասարակաց պատուութեան համար տեսակ մը զինուորութիւն յորինեն . իրենք ալ զէնք առնեն . սպասաւորներուն ալ զէնք տան . և բերդերուն և ագարակներուն մէջ պատրաստ դասուին ասանկ բարբարոսներուն յարձակելու ստանդը : Այս խրատները տալն ետքը յիշեալ օրագիրը կ'ըսէ , « մեր հայրենեացը համար ասանկ բաներ գրեթէ մեզի ամօթ կուգայ . բայց մեզի հաւատարմեք . բաժնիս ճշգրիտ կատարելը կարծուածէն աւելի հարկաւոր է » :

— Գլխաւորը կ'ըսէ օրագիրը կ'ըսէ . անուանի լըսրիւ Աօլէնը , որ ժամանակէ մը 'ի վեր լծնուած փոխաւ է . հոն կը կենայ , և գրեթէ չէ թէ միայն Առանտա . այլ և բովանդակի Աւրուստ յեղափոխութեան ոգի կ'արձարծէ , իր բարեկամներուն մէկուն գրեթէ որ ընդ հանուր ընտրութեանէն քանի մի որ առաջ Գլխաւոր մասնաւոր միտք ունի : Այն կայ ինչ մը մարդոց մէջ խօսքերու և խորհրդածութիւններու պատճառ եղեր է . որովհետեւ քանի որ յանձնաքննող ստուգուելով պատիժը չի կրնար Գլխաւորը յորդոյն պատգամաւոր ընտրուիլ . բայց Գլխաւոր սա դառնայ նէ , բանալը դրուելէն ետքն ալ տակաւին բանտին մէջը գտնուած ատենը չէ թէ միայն աղբային ժողովոյն անգամ , այլ հասարակութեան նախագահ անգամ կրնայ ընտրուիլ . և այս ընտրութիւններուն վրայ է հասարակութեան մէջ խօսքը :

ՃԵՂՁՅՈՒՄ : Այնու զօրագրութիւն հրամանին տակը եղած զօրացը հետ Անդալիսի արապ քաղաքները քանի մի անգամ պատերազմեցան , կ'ըսէ Թաթարը Լ'ասանկէ գաղղական օրագիրը , և գաղղիացիները էփ աղէկ մարդ կոր սրնցուցին : Այսու կ'ըսէ որ այս քանի մի անգամ զորքերը ընտրուին մէջը 100 հոգի կան մեռած , որոց 8 հոգին զինուորական հրամանատար . 300 վերաւորուածին ալ 27 հոգին հրամանատար են : Գլխաւորը զօրաց ու քաղաքներուն մէջ եղած կռիւր շատ սաստիկ եղաւ . քաղաքները յուսահատաբար կռուելուն համար այնքան վնաս հասցուցին ֆրանսիացիներուն զօրացը :

ԱՆԳՆԱԿԱ : Ինկիլիզի կառավարութեան խորհրդարանի անդամներէն մէկ քանին ժողովոյն մէջ հարցում ըրին թէ Գլխաւորը զօրքը մինչեւ հիմա տակաւին Հում կը կենայ նէ միտք ինչ է կառավարութեանը , արդեօք գործելուն բերմանը այնպէս կը պահանջէ . կամ թէ հասարակութեանը իշխանը այս ծամբովս Հումացու բողոքովն արեւելու գիտաւորութիւն մի ունի : Ինչ

կիրիզի արտաքին գործոց տեսուչ նախարարը Գլխաւորը : Հասարակացութեան կողմէն կ'ըսէ պաշտօնական գրեթէ կ'ըսեն ըսաւ , որ այս զօրքը Հում կ'ենայ միայն պայսին կամը և անօրէնութիւնները առաջ տանելու համար է . երբ որ այս վախճանիս հասնուի նէ Գլխաւորը զօրքը անկէջ ետքը հոն բան չունի :

ԱՒՍԴՐԻԱ : Տեղուցս տաճկական ճեղքի հաշտութիւնը կ'ըսէ : « Աւրուստիացի տէրութիւնը ստակի կողմանէ նեղութեան մէջ ըլլալով պէտք եղած անօրէնութիւններուն համար պատշաճ դատեց որ Աօլէնը ընտանեաց Վիեննա կեցող եղբայրը և ուրիշ քանի մը հարուստ և յարգի հրեայներ առժամանակեայ կերպով տէրութեան խորհրդարանն աւանդին :

— Այսօր տարիները երբոր Սաքախաւանի ապստամբութիւնը եղաւ , տէրութեան գաղտնակներուն մէջի ուսանողները ապրիս անդին ցրուեցան . դպրատանց գիրքերը և ուրիշ կահարարները կորսուեցան : Առտի խաղաղութիւն ետքը պէտք եղաւ այն գաղտնակները նորոգել . և գիտութիւններուն ուսմանը նորէն ըսկրիլ տալ : Այս գիտաւորութեամբ կառավարութիւնը ամեն տեղ հրամայագիր հանեց որ այն գաղտնակներուն առաջին վարժապետները և ուրիշ գործակալները նորէն ամեն մէկը իրենց տեղը դառնան :

— Աւրուստի կայսրութեան բընակիչները մէկ մասը հռոմէական և մէկ մասը բողոքական ըլլալով , այս երկու կրօնից մարդիկը անխախտ իրարու աղջիկ կուսային կ'առնէին . այս դաշինքով որ ասանկ ամուսնութեանէ ծնած տղայքը հռոմէական կրօնի մէջ վարժուին : Հիմա տէրութեան այս օրէնքը փոխուելով կարգադրեցաւ որ , տղան հայրը որ կրօնքէն է նէ , տղան ալ նոյն կրօնքով վարժուի :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ : Ռուսաց կայսրը որ ժամանակէ մը 'ի վեր Վարչաւ կը կենար , իմանալով որ Ռուսիայի թագաւորը հոն կուգայ տեսութեան , մայիս 17 ին ժամ 11 ին ատենները (կէս օրէն ժամ մը առաջ) կայսրուհին և Վիեննայի ընդհանուր կուսակալ Ռուսթիլլէ իշխանը և շատ զօրագրութիւն և քաղաքի երեւելի մարդիկներէն հետն առնելով շագակառքով Վիեննայի մէջը Ռուսիայի թագաւորը զինուորներու : Իրիկուան ժամ 8 ին թագաւորն ալ հետ առնելով Վարչաւ եկան . և Պէրլե տերէ (գեղատես) ըսուած կայսրական պարտը գացին : Յաջորդ օրը Ռուսիայի թագաւորը Վալիկնաքի պալատին յաւանք եկեղեցին Վստուածային պաշտամաններէ պատուեցաւ . և կէս օրէն ետքը կայսրը փառաւոր հացիկերթ մը ըրաւ . ուր կայսրը Ռուսիայի զգեստ և թագաւորը Ռուսի զգեստ հագած սեղան նստան : Իրիկուան ալ ամենը մէկէն Վալիկնաքի պալատին թէստաւոր գացին : Ռուսիայի թագաւորը քաղաքին քանի մը երեւելի տեղուանքը և գլխաւորաբար բերդերը պարտուելէն ետքը մայիս 20 ին ժամ 7 ին , նախարարաց ժողովքին նախագահ Պ. Մանգայիշեւին հետ Պէրլե գարձան :

Ռուսաց կայսրը նոյն ամսոյ 28 ին Ռուսիայի իշխանին ու երեք կայսրական իշխաններու հետ Աւրուստիայի Օլմուց քաղաքը հասաւ , ուր էր Աւրուստիայի կայսրը : Ասկէջ շագակառքին կայսրանը եկած . Ռուսաց կայսրը գալուն կ'արտաքին . անկէ կայսրը համար յատուկ պատրաստուած արքայի կողմէն պատրաստուած արքայի պիտակներով պարտու տարուեցաւ :

Իրիկուան ժամ 8 ին երկու կայսրը զօրագրութեան հետ մէկտեղ թէստաւորն գացին . Ռուսաց կայսրը Աւրուստիայի զօրագրութեան հագեց էր , Աւրուստիայի կայսրն ու Ռուսիայի մարշալն ալ Ռուս զօրագրութեան հագած էին :

Յաջորդ օրը (մայիս 29) , որ համբարձման օր էր , պահապան զօրաց մատուռը հանդիսաւոր պատարագ եղաւ . երկու կայսրերը և զինուորական կարգի բոլոր երեւելիները հոն ներկայ էին : Պատարագէն ետքը զինուորական կրթութիւն մը եղաւ . ուրուն շատ հաւանեցաւ Ռուսաց կայսրը . և կրթութեանէն ետքը Հեստի մեծ զբոսի և Ռուսիայի և Վիեննայի կ'ըսէ Վիեննայի սպարապետներուն այցելութեան գնաց : Մայիս 30 ին զինուորական մեծ հանդէս եղաւ . և 31 ին երկու կայսրերը մէկէն ծամբայ ըլլան . Ռուսաց կայսրը իւր երկիրը դառնալու , և Աւրուստիայի կայսրը դէպ 'ի Ռուսիայ երթալու :

— Ռուսաց կառավարութիւնը որոշած է որ կայսրութեան մէջ ձեռագործներու կողմանէ երկու երեւելի քաղաքները , Օլից և Եոտի , երկաթուղիով մը իրարու հետ կ'աղէ , և Վարչաւի և Վարչաւի երկաթուղիներուն ճիւղերուն միջնորդութեամբ բը ասանք Վարչաւի հետ միացունէ : Այնպէս Վարչաւ քաղաքին ու Պէրլե տերէի և Վարչաւի մէջ երկաթուղիով հարողակցութիւն պիտի հաստատուի : Ռուսիայի սահմանադրութիւն Օլից քաղաքին երկաթուղիովն ալ նոյն Վարչաւէն մինչեւ Պէրլե երկաթուղի պիտի հաստատուի : Եւ այս օրերս Ռուսաց կառավարութիւնը Ռուսիայի հետ խօսակցութեան մէջ է այս ծամբուն վրայօք : Ռուսաց կառավարութիւնը կ'ըսէ որ ծամբան Օլիցէն սեղեղ գծով Օլմուցի և Վարչաւի միջով վրայով Ռուսիայ երթալու . ուրովհետեւ Պէրլե երթալու շտակ ծամբան այս է : Բայց մինչեւ հիմա Ռուսիայի կառավարութիւնը ստորհաճած չէ . գուցէ զինուորական խորհրդածութիւններու վրայ հիմնելով : Եւ կ'ըսէ որ այս երկաթուղին կամ Պրոմիլեի վրայէն անցնի , կամ Վարչաւի և Պրեղաւի վրայէն : Ռուսաց կառավարութիւնը բանը շուտով ըմբռնել կ'ըսէ . և ծամբան Վարչաւի վրայէն անցնելու հաճութիւն կուսայ այս պայմանով , որ Վարչաւի մինչեւ Ռուսիայի ծամբուն զինուորական համար երթալու ծախքը Ռուսիայէն հագացուի : Եսանկ կը պատմէ Գլխաւորը թագաւորի սարհմարտի-Թեան ըստի (կազէզ ալ բօսդ) ըսուած օրագիրը :

ՍՊԱՆԻԱ : Կառավարութեան խորհրդական նախարարները փոխուելով նոր նախարարները դրուեցան . և ասանք իրենց սրտումը և բըռնելու ծամբանին յայտարարութեամբ ժողովրդեան ծանուցին որ Վալիկնաքի թագաւորութեան իշխանութիւնը պետութեան սեպհական է , այսինքն թագաւորին և նախարարներուն . հասարակութիւնը ասոր մէջ խառնուելու կամ խօսելու բան մը չունի :

ԲՕՐԴՈՒԿԱ : Սարսանհոյի դուքսը նախարարաց նախագահ և թագաւորութեան մեծ սպարապետ դրուեցաւ : Վարչաւի նախագահ թագաւոր կամ որ Սարսանհոյ անցնելու միտք ունի , լծնուած գնալու ստիպուեցաւ : Այս կամը Սարսանհոյին նորոգելու ատենները ֆրանսիացիներէն հրահանգ սեղեղ էր թէ ինչ ծամբայ բըռնէ արտաստամբութիւնը յաղթելու համար : Գլխաւորը կառավարութիւնը

զինուորական հրահանգներ գրեթէ իւրու կեր է այս ինչոյս վրայ . և խոստացեր ալ է որ , թէ որ պէտք ըլլայ նէ զօրքով և ուրիշ պիտակներ ալ ինքը օրհնութիւն կ'ընէ Ռուսիայի տէրութեանը :

Աւրուստիայի տէրութիւնն ալ Ռուսիայի տէրութեան ունեցած մտերիմ բարեկամութիւնը յայտնէր է , պէտք եղած ատենը զօրքով և ուրիշ պիտակներով օգնութիւն հասնելու խոստանալով :

ԻՏԱԼԻԱ : Աւրուստիայի կառավարութիւնը կամք ըրած էր , որ թագաւոր իր երկիրը ունեցած զօրք ետ կանչէ : Այն օրերը ինկիլիզի տէրութիւնը աւստրիացի զօրաց այսքան երկար ժամանակ թագաւոր մնալուն գէժ բողք ըրաւ նէ , հիմա բանը ինչի որոշուած ըլլալու տակաւին չէ գիտցուած . և նոր եկած լրաց գրեթէ կ'ըսեն որ Ռուսիայի մտաւորապէս պարսպապէս պահանջը համեմատ զինուորական գործքերը կարգի գնելու համար անցածները Գլխաւորը գացեր էր :

Յիշեալ բողքաց գիրը ինկիլիզի տէրութեան կողմէն ինչպէս թագաւոր իր երկիրը ունեցած զօրք ետ կանչէ : Այս գէժ Վարչաւի պատասխան տուած է որ Վարչաւի կառավարութիւնը իր զօրքը թագաւորի կառավարութեան շուղելով բանի հոն խօսած չէ . այլ Ֆրանսիացի բանակին Հում մնալուն պէս ասանք ալ թագաւոր պիտի մնան մինչեւ որ հասարակութիւնը հանդարտի . և խօսակցութեան չեղելու ապահովութիւն ըլլայ . ասոր համար այգպիտի բողքը ընելն ալ աւելորդ բան մըն է :

— Մայիս 27 ին Վարչաւի թագաւորին տղայ մը ըլլալը կը ծանուցանէ տաճկական ճեղքի հաշտութիւնը :

Գլխաւորը Բարի օրագրին մէկէն ալ այս հաստատուած կը կարգաւորէ :

« Վարչաւի թագաւորն տղայ բերելուն առիթովը թագաւորը զլուսութեան մէկ մեծ դարձ մը կատարեց որ թագաւորական պատիին պարծանքը կ'ընկրէր : Մահուան պատմոյ դատարանուած 23 յանցաւորի ազատութիւն տուաւ : 13 հոգի կառավարութեան գէժ յանցանքներու համար ծանր պատմոյ դատարանուած էին , պատիմին փոխուեցաւ և էփ աղէկ ալ թէթեցաւ : Աւրիշ ասան հոգի ամեն պատիմէ բողքովն ազատեցան . Աւրիշ 17 հոգի ալ պատիմներուն միայն կէս վըրցաւ : 67 հոգի հասարակ յանցանքներու համար դատարանուած էին . ասոնց ալ պատիմը փոխուեցաւ , և վրանին աւելի թէթեւ պատիմ որուեցաւ : Այն այս առիթովը բարեբարութիւն տեսնողներն եղան 130 հոգի :

« Երանցիկ զատ թագաւորը ոչնչացուց այն պատմական գործերը որ վեճուած էին քանի մը յանցաւորներու գէժ , որոց պատիմ տրուած էր բանտարկութեան կամ արտարանայ առաջին աստիճանը , կամ մեծ գումար դրամաց տուաւ : Այս մէկ տարիէն պահուած ժամանակաւ բանտը կենալու վճարուած ամեն յանցաւորներուն թողութիւն տուաւ . և ներկայ տարուցս մայիս ամսոյ մէջ թագաւորը Բարի ըսուած դրամատուելը երկու քաղաքներ պահապարարի համար սրբան գրուական տրուած էր նէ առանց ամենուն ալ պարտքը տալով դրուաները հանեց :

— Սարսիլայի քաղաքի օրագիրը կը գրէ : Վարչաւի թագաւորը ծամբայ Երանցիկուն ծանօթ է 1831 ին Միլիկիայի և Վանդէլարի կողմէն մէջ տեղը եղած բնական նորանշան գէպքը :

700 Գրքի շարժարտով և 70 Գրքի բարձրագույն մեկ կողմ մը գոյացաւ այն աստիճանը հրաբուխի ու ժամակ: Կը նայն աստիճան մէջ յունիսի 28 էն մինչեւ յունի 8 մնալով այս ժայռը, որուն անունը ճիւղ գրին, գեղանմանք ամայ մէջ բարձրովն անցնողներ էր: Եւ այն աստիճան ետքը այն կողմը նաւարկող նաւերը հան որ երթային նե՛ տակերին բանի մը զարնուածի պէս կը թօթուելէին. և ասից կ'իմացուէր որ ծովուն տակը մեկ հրաբուխ մը կայ, սակայն որքան որ խորաչափ գործէրով (սքանտիով) հասկընալ ուղեցին նե՛ բան մը չի կրցան սորովի: Եւ այնտեղ կ'երեւէր որ կողմն ընկղմէր է, և խորութիւնն անչափելի է. և նաւավարները այս վտանգէն ազատուալով ունեցան այն ժայռին համար ժամանակով եղած հին պատմութիւն մը յիշելու պէս կը խօսէին:

« Ստիպան ապահովութիւնը կարծիք բրածններուն չափ մեծ և կատարեալ չէր: Եւ մեկ նորագիւտ երեւոյթ մը, որուն վաւերականութեանը կրնանք երաշխաւոր ըլլալ. և կարծիքներու ընդարձակութեան մէջ մեկ կէտ մը կը ցուցնէ ասիկայ, ուրտեղ պէտք է գաղտնի:

« Ի խիւրի նաւուն վերջին անգամ Սայթայի առաջ երկաթի վրայ կեցած աստիճանը այս շագնաւուն հրամանատարը ինկիլիլէ քաղաքէն գրով տեղեկութիւն առաւ այն անուանիքային գոյութեանը վրայ, որուն համար ընտանաբան կարծիք էր թէ բարձրովն աներեւոյթ էր և կարողութեամբ է, կամ գոնէ ետեւէ ետեւ գէտ ի խորանին ինքնալով վտանգ չէ մնացած:

« Եւ այնտեղեկութիւնն կուտար ծովակալի փոխարդ Վեքքը նաւագետին՝ պատի նաւուն նաւագետը Պ. Քեռ. և ասոր սուած տեղեկութիւնը Պ. Իրեւան Լակաւիլեր իմաստունին բրածն քննութիւններուն համաձայն էր, թէ քարին ամենէն բարձրը տեղը ծովուն երեսին միայն երեք գրկաչափ (խուրճ) խորութիւն ունի: Եւ ծովուն յատկին բնութիւնը մասնաւոր ուղղութեամբ քննելով Պ. Քեռ նաւագետը ազէ հասկըցաւ որ շատ ատենէ ի վեր գետինը ոչ բարձրացեր և ոչ ալ ցածցեր է, և 1818 ին և 49 ին չորհրդները մտերը գտնուած մեկ ուրիշ ժայռի մը խորութիւն չափեր են. կարծելով թէ չափանին այս ժայռն է:

« Ստորին նաւուն նաւագետը հան այն ժայռին վրայ մեկ բարձր կայմ մը անկէլ տուաւ. վրան գրօշակ մըն ալ բացաւ. և գրօշակին վրայ գրեց. 16 Ֆրէր, (16 օտոնաչափ անգղիական. որ ըսել է 4 Գրքի և 83 ֆեթիլեր): Եւ այն վրայ մեկ ծովային մընէն աւելի հեռու տեղաց կը կարգացուի. և կայմին ծայրի գրօշակը 3 կամ 4 մըն հեռուէն կը տեսնուի:

« Թէ որ մտածուի, որ այս ճիւղ ըսուած ժայռը՝ որ երբեմն կողմ էր, Սայթայի անցքին մէջն է. և Լըրու պայի թէ աւագաստաւոր և թէ շագնաւոր նաւերը հարկաւ այն տեղաց պիտի անցնին, դիւրաւ կը հասկցուի թէ այս նոր գիւտը որ յիշուալ ժայռը գտնուեցաւ, որքան կարեւոր բան է եղեր: « Ստոր է որ ծովը հանգարտ եղած աստիճան ստիպան մեծութեամբ նաւերուն 16 օտոնաչափ տեղը շուրին մէջը կ'ըլլայ. բայց այն կամութեան առտելը այս հաշիւը չմնար: Եւ յայտնալը երկու ջրեղէն լեռներուն մէջ տեղը վիճ մը կը բացուի. և դիւրաւ կը հասկըցուի որ նաւը քանի մը անգամ այս վիճի մէջը կ'ընկնայ: Եւ քանի մը ծովային պատահարներ այս քարը սովորաբար կարծուածէն աւելի վտանգաւոր կ'ընեն. և Պ. Քեռ նաւագետը

որ այս վտանգը նաւագետներուն իւր մացընելով ծովային ճանապարհորդութեան մեծ ծառայութիւն մը բրածնեղաւ:

ՍԱՌՏԵՆԻԱ: Սայի 19 ին (7 ին)

Երկուշաբթի առտուանց Սիցցայի բողոքայ ատենին գումարումէն ետքը, ուր ներկայ գտնուեցաւ ընդհանուր փաստարանը, որ նոյն առտուն հասած էր Դուռնէն Սիցցա քաղաքը, Պ. Լ. վիկարէն և Պ. Քաւընէն օտար տեղութեանց հիւպատոսութեան պաշտօնին վիսպական գիրը ետ առնուեցաւ: Պ. Ղիւման ալ որ գաւառորի անդալալ էր, պաշտօնէն ձգուեցաւ: Եւ իրիկունը ժամ 8 ին (կէս զիշերէն 4 ժամ առաջ), Պ. Վիկարը բողոքային և ձերբակոտին բանտը տարին: Եւ ըստ իմացութեան պէս հասարակութիւնը տեղ տեղ ժողովուելով ազմուկ հանել սկըսան. Կեյք Լեյրոր ըսելով և ճարտարէր ըսուած յեղափոխական երգը երգելով բաղնութիւնը սկըսաւ դէպ ի բանտը երթալ. դուռը կտորել կ'ուզէր: Բայց քանի մը խոհական մարդոց խորտը մտիկ ընելով այդ բանէն ետ կեցաւ: Խորտաւորներուն մէջն ալ Պ. Վիկարը ինքն էր: Եւ կեց քաղաքագետին պաշտօնի առաջը գացին և սկըսան սօսալ պտղատալ: Չինեալ զօրք եկան և բաղնութիւնը ցրուեցաւ: Քաղաքական պաշտար ժողովուորներուն ալ զինուորները օրինաւոր կ'ըրտով հրաման ըրին որ ցրուին. անոնք ցրուեցան. վնաս մը չարտահայեցաւ: Եւ զիշերը քաղաքագետ զօրքը (խորտաւորները) մինչեւ ըստ պարտեցան: 20 ին առտուն քանի մը տեղ քանի մը հոգի մեկտեղած կը տեսնուէին. քաղաքը հանգարտ էր: 20 ին առտուն քաղաքագետին գիւանէն (ինթենտէնցա) մեկ ծանուցագիր մը ելաւ. որ քաղաքայիններուն կը յորդորէր որ քաղաքական ժողովքին վտանգ ըլլան: Պ. Վիկարը տակաւին բանտն էր: Սէկ քանի հոգի իմանալով որ զերեք պիտի բռնեն, Դուռնայի սահմանը անցան: 21 ին վաճառականութեան վերջը ըսուած ժողովուորին գոցուեցաւ. հինգ հոգի բռնուեցան. և կը կարծուի որ ասոնք եղած ըլլան բանտին դուռը կտորել ուղղութիւնը:

Եւ շփոթիս պատճառն էր քաղաքական արտօնութիւնները որ Սիցցա քաղաքը ստացած էր, պաշտպանել: Սիցցա առաջ ֆուանտըն ձեւքն էր. և ներկայ դարուս սկիզբը Սառաւիլայի թագաւորութեան տակը անցած էր քանի մը գաղնիքներով. և ասով ըստացած արտօնութիւնները ձեւքն հանել չէր ուղեր: 1000 հոգիէն աւելի կար միայն մեկ օրուան մէջ բողոքայ գրոյն ստորագրողները. և ուղածնին այս բաներս էին:

ա. Զորեկի և աղի նոր որոշուած մարքը վերնայ:

բ. Ստորի համար եղած նոր առաջարկութիւնը խտիմանի:

գ. Սիցցա քաղաքին արտօնութիւնները և ազատ նաւահանգիստ ըլլալու իրաւունքը անխախտ մնան:

Քաղաքական կառավարութիւնը կարծելով որ պարտնոյք Վիկարը և Քաւընէն ժողովուորեան գլխաւոր գրուելու իրենց են, ասոնք բանտը դրաւ: Հասարակութիւնը գիտնալով ասոնց բանտը գրուելուն պատճառը, վերը գրուած ազմուկը հանց:

Եւ որ մն պլան օրագիրը այս յուզմունքս պատմելն ետքը կ'ըսէ: « Սիցցայիններուն իրենց կառավարութիւնը տուած գիրը առաջարկութեան վերաբերեալ բան մը չէր, ինչպէս որ կրնայ կարծուիլ: Թէ որ հիմա աղաւաղութեան գտնուի նե՛ Սիցցա

է այն աղաւաղութիւնը հասարակութեան առաջը ինկած, քաղաքին հասարակաց իրաւունքը պաշտպանելու համար: Եւ այս իրաւունքները աւելի պիտանի են աղքատ ժողովուորեան քան թէ հարուստներուն. ասոր համար անոնց աչքին պատուական են:

« Եւ յիշուի Սիցցայի կոմսութեան վրայ ալ տարածել կ'ուզէն ընդդէմ ներքին և Լեզէ և այլ և գիւնի տուրք առնելը, որից մինչեւ հիմա ազատ էր քաղաքը. և վաճառականութեան ուրիշ արտօնութիւնները վերջնել: Եւ ասոնք ընելը հասարակութեան օգտին և հանգիստ ապրելուն զբաղել է: »

« Վիճակագրութեան յանձնարարական վերին ժողովքը 1848 ին սկըսած գործը, որ էր թագաւորութեան երկրին համարէն բնակիչներուն ճիշդ համարներ առնելը, մտեր ըմնոց: 1848 ին բոլոր Սառաւիլայի թագաւորութեան բնակիչներուն թիւն էր, այս հաշուիս նայելով. 4.916.084 հոգի: Եւ ասոնցմէ 2.481.656 հոգի երկրամարդ, և 2.434.428 հոգի կիսիկ մարդ: Սալոյս գաւառին բոլոր բնակիչներն էին 583.812 հոգի: Ինչմնդէի Դուռնայի քաղաքը, որ բոլոր թագաւորութեան մայրաքաղաքն է, 136.849 հոգի կը պարուակէր. որ տունի բաժնէնք, և ամեն մեկ տան հինգական հոգի տանք նե, կ'ընէ 27.369 տուն: Դէնօ վայի բնակիչներն ալ 100.382, որ վերջապէս հաշուով տունի բաժնէնք նե կ'ըլլայ 20.076 տուն: Բայց այս ալ գիտնալ պէտք է որ Լըրուայի տունները մեծ և բողոքայի ըլլալով մէջը միայն հինգ հոգի բնակած տունքից կը գտնուի. անոր համար այս տեղ տուն ըսածնիս դուռ համար չէ. ընտանիք համարել պիտի հասկըցուի: Դուռ համարելով ամեն մեկ տան շինուածքին իրարու վրայ 10 ական հոգի համարէք նե՛ ստոյգէն քիչ համարած կ'ըլլանք: »

Ե.Օ.Պ.Ե.Յ.Ի.Ն

Պերագատիւ նախորդ սրբազան Պատրիարքունք Տ. Ստեփաննոս և Տ. Սարգիստի Լըրուայի սկիզբները ամայս 3 ին կիրակի՝ բարձրագոյն փոխարքային Պալմա լիմանի ծովեղբայ պաշտար հրաւիրուեցան. ուր նորին բարձրութեան ներկայութեանը ընկալան վեհափառ ինքնակալին կողմանէ իրենց յատկացեալ փառաւոր նշանները. և նորին բարձրութեան մարգաւտիութեամբ պատիւ և յարգանք տեսնելու տեղը ուրախ և գոհ սրտիւ անկէց մեկնեցան:

Հետեւեալ երկուշաբթի օրը յիշեալ սրբազան Լըրուայի սկիզբները տարաքին գործոց տեսուչ բարձրագոյն տիւր Լըրուայի փաշային գացին իրենց երախտագիտութեան և շնորհակալութեան հաւաստիքը փոխան փոխանութեանը մատուցանելու. որ չքնաղ մարգաւտիութեամբ ընկալաւ և պատուեց:

« Եւ նոյն հին պատմիչներուն մէջ ընկան ոմանք, որ միայն իրենց աղգին պատմութիւնն աւանդելը բաւական չի սեպելով, օտար աղգաց պատմութիւններու ալ ձեռք գտրկած են: Կոտսիսա՝ պարսից և հընդկաց պատմութիւնները, և Լըրուայի ինքնակալութեան պատմութիւնը չի ներ է: Լըրուայիս ալ ինչպէս որ իր խօսքերէն քաղելով կը գուշակուի, ասորեւտանեաց պատմութիւնը չի նա՞մ պիտի ըլլայ. և Իրիստիս Լըրուայի հոմայեցաց հիստորիկները իրենց սահմանակից աղգերուն վրայ տեղեկութիւն տալ իրենց հայրենակիցներուն և աղգերուն հա-

ճոյական ծառայութիւն մը բրածն կը սեպելին: Սինչեւ հիմա չէինք գիտեր յոյն հեղինակ մը, գուցէ Փաւստոս Իրազանդային և Քաւտիստէն զատ. որոց երկուքն ալ յոյն. և հայոց վրայ յատկապէս գրած են. առաջինը առանձին հայոց պատմութիւնն անուամբ, և երկրորդը՝ որ ժամանակաւ առաջին էր. Կիրոսի քաղաքագետութիւնն անուամբ. բայց Փաւստոսինը սուտով ընցունէ, և Քաւտիստէնինը ի հիմանդ սուտ և շինուած ըլլալը նոյն իսկ յոյն և հոմայեցի պատմիչները կը վկայեն:

Պրիզական թուականին երրորդ դարուն մէջ Քիւստոս անուն յոյն մըն ալ հայոց պատմութիւն մը շինեց է: Սինչեւ մտ ժամանակներս ասոր չէ թէ միայն ասանի գիրք մը գրելը, այլ և այս անուամբ մարդ մը աշխարհքս եկած ըլլալն ալ ծանօթ չէր: Եւ յիշուի ընդ վրայ գտնուած յունաց քաղաքի վանքերուն մէկուն մէջ Սինչիսի տուն գիտնական և հետաքրքիր յոյն մը՝ ուրիշ շատ հին ձեռագիրներու հետ այս գիրքս ալ գտեր է. և երբ որ ճանապարհորդութիւնը լըմնցընէ և Լեզէ գաւառնայ նե՛ այն տեղ այս հայոց պատմութեամբ հըրատարակելու խոտացած է:

Վերջը երրորդ դարուն մէջ գրուած ըլլալով պատուական մեկ հընութիւն մըն է. և մեր այս ժամանակի արշակունի թագաւորներուն վրայ շատ լայս կուտայ. մանաւանդ Լըրուայի թագաւորին վրայ. որ իր հօր բաղնիք մեկ դիէն մինչեւ սեւ ծով և մեկալ գիէն մինչեւ միջերկրական ծով տարածեց: Եւ այս ընդարձակ աշխարհակալութիւններուն վնասաւոր մեր. երանելի Խորեհայկին խիստ հաւատարմ անցնելուն համար. որ մեր պատմագրաց աղբիւրն է:

Իսեւ չեմք ուզեր որ Քիւստոսին չեւսած պատմութիւնը ամենայն հաւատարմութեան արժանի է: Իրեն ինչ աստիճանի մարդ և որ տեղացի ըլլալը և որ տեղեր ճանապարհորդութիւն ընելը չի գիտնալով, առ այժմ մինչեւ որ գիրքը տեսնէք և հասկընանք նե՛ ճշմարտութեանը չեմք կրնար ըլլալ. մանաւանդ ի փորձոյ գիտնելով որ ամեն ազգի պատմութեան ճիշդ իրեն ազգէն կը հարցուի. և հին մատենագիրները օտար աղգաց վրայ հըմաութիւններ առնելու հիմակաւաններուն չափ դիւրութիւն չունին:

Եւ այս համար է որ, օտար աղգաց վրայ գրող հին պատմիչներուն մէջ շատ սուտեր և սխալներ կը գտնուին: Օրինակի համար մեկ քանին յիշեմք: Եւստոսիստս պատմիչը հրեից աղգին ծագմանը վրայ խօսելով, այն ալ չի գիտեր թէ Լըրուայի մարգաւտաւուն չէ. քաղաքն է. կ'ըսէ որ Լըրուայի մէջ Եւրոպայի եղբայրն է: Սուրբ գիրքը՝ որ հրեից աղգային պատմութիւնն է, այս սխալը կը շինէ: Եւ պիտի նայնպէս հրեայներուն վրայ շատ սուտ պատմութիւններ գրեր է: Եւստոսիստս հրեայն յատուկ գիրքով ասոր սուտը կը խայտառակէ: Լըրուայի համար գրածները, որ երկուքն ալ յոյն էին, Սանեթիսի գրածէն տարբեր են. Սանեթիս աղգաւ Լըրուայի ըլլալն զատ քուրմ ալ էր. եւ հին ատենները աղգային պատմութիւնները մեհեաններուն մէջ պատմութեան սուտ վարութիւն կար, որով քուրմները պատմութեանց աւանդագրահ կ'ըլլային. ուստի ուղղագոս քննիչ մը թէ որ միտքը գրութիւն մը բռնած և անկէ կայ հաստատուելու համար Լըրուայի կամ Լըրուայի մէջը աւելի ճշմարտախօս ցուցընել ուզած չէ նե՛ Սանեթիսին ըսածը ստոյգ կը բռնէ: Պըրուար-

